

Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq

Gerontologiya ideyalarının ədəbi-fəlsəfi fikirdə əksi

Arzu Hacıyeva

Fəlsəfə elmləri doktoru

AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: arzuhaciyeva@mail.ru

Annotasiya. Mədəniyyət tarixində bədii ədəbiyyatla elm arasındakı qarşılıqlı əlaqəni nümayiş etdirən misallar az deyildir. Onların arasında XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəlində müstəqil elmi istiqamətə çevrilən gerontologiyanın təsiri altında, keçən əsrin 20-ci illərində yaradılan dünya bədii klassikasının öz yeri var. Bu klassik nümunələrdə elmin gücü ilə qocalıq üzərində qələbəyə, insan ömrünü yüz illərlə uzatmağın mümkünlüyünə ümid və inam oyadan gerontoloji ideyalar öz yaradıcılarının (Ş.E.Broun-Sekar, İ.İ.Meçnikov və P.Baxmetev) prototiplərində, müxtəlif rəmzi obraz və maraqlı, fantastik süjetlərdə canlandırılmışdır. Həmin əsərləri nəzərdən keçirərək və burada qaldırılan mühüm sosial, fəlsəfi, mənəvi-əxlaqi, psixoloji problemləri təhlil edərək, müəllif belə qənaətə gəlir ki, onlar hər şeydən əvvəl özlərində əbədi “həyatın mənası nədir” sualına yeni, yəni gerontologiya ruhunda cavab axtarışını ehtiva edir.

Açar sözlər: gerontologiya, bədii ədəbiyyat, ədəbi-fəlsəfi fikir, nikbinlik, qocalıq, ölməzlik, həyatın mənası

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 18.09.2021; qəbul edilib – 25.09.2021

Reflection of the gerontological ideas in literary and philosophical thought

Arzu Hacıyeva

Doctor of Philosophical Sciences

Institute of Philosophy and Sociology of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: arzuhaciyeva@mail.ru

Abstract. There are many examples in the history of culture, demonstrating the relationship between fiction and science. Among them are examples of world art classics, created in the 20s of the last century, under the influence of gerontology, formed into an independent scientific direction at the end of the XIX -beginning of the XX century. In them, gerontological ideas awakening hope and confidence in victory over old age and belief in the possibility of extending life with the help of science up to hundreds of years are reflected in the prototypes of their creators (S.E.Brown-Sekar, I.I.Mechnikov, P.Bakhmetyev), various symbolic images and interesting fantastic stories. Considering these works, analyzing the important social, philosophical, spiritual, moral and psychological problems raised in them, the author comes to the conclusion that they involve, first of all, a search for an answer to the same age-old question: "what is the meaning of life", but in new thinking, i.e. gerontological key.

Keywords: gerontology, fiction, literary and philosophical thought, optimism, old age, immortality, meaning of life

Article history: received – 18.09.2021; accepted – 25.09.2021

Giriş / Introduction

İlk baxışda bədii ədəbiyyat öz xəyalları, bədii obrazları ilə, elm isə dəqiqliyə, obyektiv biliyə can atması ilə bir-birindən xeyli uzaq görünür. Bununla belə, onlar arasında bağlılıq, qarşılıqlı təsir çoxdan məlumdur və bu barədə yetərinə yazılıb. Təxəyyül və analiz vasitəsilə realıqdan yüksəkdə durub, əbədi problemləri və gerçəkliyi dərinlən araşdırma yollarına güzgüləşmə, varlığı dərk etmə ədəbiyyat və elmi bir-

birinə yaxınlaşdırır. Digər tərəfdən, mədəniyyət tarixində onların bir-birinə qarşılıqlı təsirini təsdiq edən şedevrlər də az deyil. Məqalədə söhbət bu günə qədər böyük inkişaf yolu keçərək, çoxfənlili elm sahəsinə çevrilmiş gerontologiyanın (qədim yunanca *geron*, *gerontos* qoca və *logos* söz, bilik, təlim) ötən əsrin 20-ci illərinin dünya bədii klassikasında inikasından gedəcək.

Əsas hissə / Main Part

Sonsuza qədər ağrısız, sağlam yaşamaq, daim cavan qalmaq arzularının bəhrəsi olan gerontoloji ideyaların tibbdə elmi konturlar almağa başlaması XIX əsrin sonları, XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. O zaman bu konturları “cızanlar” – Ş.E.Broun-Sekar, İ.İ.Meçnikov və P.Baxmetevin kəşfləri, iş və əməlləri ömrü istənilən qədər uzatmağın xəyal olmadığına, mümkünliyinə bəşəriyyətdə bir ümid oyatmışdı. Braun-Sekar orqanizmi “cavanlaşdırmaq” cərasini endokrinologiyada görür, Meçnikov uzun, fəal və gümrək qocalıq üçün özünün “ortobioz” – “düzgün həyat” qanununu təbliğ edir, Baxmetyev “zamanın məlum kəsiklərində həyat fəaliyyətini zəiflətmək yolu”nu [3, s.2], yəni anabiozu (qədim yunan dilində *həyata dönmə*, *dirilmə* mənasını verir) – canlı orqanizmi müəyyən həddə qədər dondurub illər sonra yenidən canlandırmağı ömrü uzatmağın daha məqbul vasitəsi sayırdı. Bir sözlə, biliyin inkişafına, qeyri-adi uğurlarına böyük inamın birləşdirdiyi dünyaca məşhur bu üç alimin qocalığa qalib gəlmək yolları müxtəlif idi.

Tibbin qaldırdığı bu problemlər XX əsrin əvvəlləri, xüsusilə 20-ci illərində ictimai, bədii, fəlsəfi fikri əməlli-başlı çulğalamışdı. Gerontologiya ideyaları dərin fəlsəfi mahiyyəti ilə dövrün bədii ədəbiyyatında – həkim-alimlərin prototiplərində, bədii-simvolik obrazlarda, maraqlı süjetlərdə canlandırılırdı.

Meçnikovun gerontologiyasında irəli sürülən uzunömürlülük məsələsinin doğurduğu maraqlı təxminən eyni vaxtda bir-birindən xəbərsiz fantastika janrında yazılmış və insan həyatının mənasına ömrün uzunluğu nöqtəyi-nəzərindən

fərqli baxışları əks etdirən iki dram əsərinin ərsəyə gəlməsinə səbəb olmuşdu. Bunlardan birincisi dahi irland yazıçısı, ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Bernard Şounun 5 hissədən ibarət “Geriyə Mafusailə doğru: metabioloji pentalogiya” fəlsəfi dramı (1921), ikincisi, görkəmli çex yazıçısı, dünya ədəbiyyatının klassiki Karel Çapekin “Makropulosun dərmanı” komediyası (1922) idi.

Bernard Şounun dramında hadisələr Bibliyadakı yaradılış zamanından, Ədəmdə başlayıb çox uzaq gələcəkdə – eramızın 31920-ci ilində tamamlanır. Bioloji amil kimi insan həyatının uzunluğu məsələsinin xüsusi əhəmiyyət kəsb etməsi əslində elə əsərin adından məlum olur. Bibliyada bəşəriyyətin atalarından sayılan Mafusail, əfsanəyə görə, 969 il yaşamışdır. Yazıçı uzun ömürdə böyük dəyər və fayda görür. Onun fikrincə, ömrün heç olmasa üç yüz ilə qədər uzadılması insanların əvvəlki nəsillərdən örnək götürüb, səhvlərindən nəticə çıxarmalarına, mənəvi cəhətdən təcridən özlərini kamilləşdirmələrinə kömək edə bilər, cəmiyyətin sosial əsaslarda yenidən qurulması üçün problemlərin həllinə şərait yaradardı. Maraqlıdır ki, bu əsəri yazıçı ciddi, zarafatlı “müasir Bibliyaya mənim töhfəm” adlandırmışdır [5].

Karel Çapekə görə isə, əksinə, yüz illərlə yaşamaq nəinki ideal, hətta arzuedilməz haldır. İlk nəzərdən Şounun tarixə baxışı optimist, Çapekin isə pessimist görünə bilər. Lakin Çapek belə hesab etmir, əsərin girişində yazır: “Mənə, optimizm iki cür olur: biri, pisləkdən və qaranlıqdan üz döndərərək, xəyali olsa da, ideala can atır; ikincisi, hətta pisdə də xəyali olsa belə,

xeyirxahlıq ovuntuları axtarır. Birincisi, əsl cənnətin həsrətini çəkir – və insan qəlbinin bu istəyindən daha gözəli yoxdur. İkincisi, hər yerdə heç olmasa nisbi xeyrin zərrəciklərini tapmağa çalışır. Bəlkə bu növ səylər də dəyərdən məhrum deyildir? Əgər bu nikbinlik deyilsə, onu başqa cür adlandırın” [8, s.130]. Çex yazıçısının fikrincə, hətta xəstəliklər, ehtiyac və ağır zəhmət içində keçən altmış illik həyat da özündə ölçüyəgəlməz dərəcədə böyük dəyər ehtiva edir. Ona görə, altmış il yaşamaq pisdır, 300 il yaşamaq yaxşıdır demək olmaz. Onun komediyasının qəhrəmanının – füsunkar gözəlliyi və istedadı ilə ağı başdan alan 337 yaşlı opera aktrisası Emiliya Marti (Elina Makropulos) qısa ömür sürən insanlara qibtə edir. Əsərin sonunda ifşa edilən qadın sirri açır. Məlum olur ki, onun atası imperator II Rudolfun saray həkimi olmuş Hieronimus Makropulos imiş və o, II Rudolfun xahişi ilə 300 il qocalmadan yaşamağa imkan verən dərman resepti yazıbmiş. Zəhərlənməkdən qorxan imperator dərmanın təsirini əvvəlcə həkimin 16 yaşlı qızı üzərində yoxlamağı tələb edir. Qız yatağa düşüb, bir həftə qızdırma içərisində huşsuz yatır, qəzəblənən kral həkimi zindana atır. Qız isə sağalıb əlindəki reseptlə başqa ölkələrə qaçır... Lakin hədsiz uzun ömür onu usandırmışdır, qısa həyatları müddətində sevgiyə, özünə, xeyirxahlığa, tərəqqiyə, bəşəriyyətə, həqiqətə, ideallara inanan insanlardan fərqli olaraq, bütün bu fəzilətlər onun üçün öz əhəmiyyətini, dəyərini itirmişdir, onun üçün nə günah var, nə sevinc, nə də kədər. Ona həyat sanki dayanmışdır, dəhşətli tənhalığa düşər olmuşdur. Pyes reseptin yandırılması və Emiliyanın gülərək dediyi “ölməzliyin sonu çatdı” sözləri ilə bitir.

Əslində hədsiz uzun ömrün, ölməzliyin insan həyatını mənadan məhrum edib, dəhşətli tənhalığa məhkum etməsi, bədbəxtlik gətirməsi haqqında motiv yeni deyildir. Azərbaycan folklorunda da bunun maraqlı nümunələri vardır. Şirvan əfsanələrindən birində Makedoniyalı İsgəndərin həyat suyu axtarması haqqındakı mifin əxlaqi-fəlsəfi məzmunlu maraqlı versiyasına rast gəlirik. Əfsanədə deyilir ki, İsgəndər axtara-axtara gəlib dirilik suyunu Şirvan torpağında tapır, qızıl piyaləsini bulaqdan doldurub ağzına aparanda bir quş qanad çalıb suyu yerə tökür.

İsgəndər qəzəblənib, yay-oxunu çıxarır, quşu vurmaq istəyir. Bu zaman qeybdən bir səs gəlir ki, bəs o quş sənə xilaskarıdır, onu öldürmə. Səs bir qayanın arxasından gəlirdi. İsgəndər qayaya yaxınlaşıb, səsə qulaq asmağa başlayır: “Ey İsgəndər, bir vaxt mən də bu dirilik çeşməsindən içib ölməzlik qazandım. Adım oldu: “Diri baba”. Dünya durduqca mən durdum. Qərinələr keçdi. Yol-yoldaşım, nəvəm, nəticəm, kötücəm, mənəcəm, iticəm, yadım, elim-günüm dünyadan köçdü. Tək qaldım. Vaxt vardı, mən də insan kimi yaşayırdım. Ürəyim duyurdu, sevir, ağıl yaradıb qururdu, əllərim tikirdi. Bir adamın hayına çatır, bir elin dərdinə şərikin çıxırdım. Düşünürdüm ki, həyat gözəldi, yaşamaq ondan da gözəldi. İndi nə gözlərim görür, nə beynim düşünür, nə ürəyim məhəbbət oduna isinir, nə də əllərim birinin əlindən yapışır. Özün söylə, belə bir dirilik kimə lazımdı? Odur ki, sənə yazığım gəldi. O quşu göndərdim ki, mənim günümə düşməyəsən” [2, s. 48-49].

Əfsanədən belə bir məntiqi nəticə çıxır: ölümsüzlük, hətta çox uzun həyat insanın qazandığı mükafat deyil, cəzadır. Stiven Kinqin eyniadlı romanı əsasında çəkilməmiş “Yaşıl mil” (*The Green Mile*) (1999) mistik dramının qəhrəmanı sabiq həbsxana nəzarətçisi Pol Eckomb da filmin sonunda məhz bu qənaətə gəlir. Artıq qocalar evində 108 yaşlı Pol çox yaşamasını, istəyinə rəğmən, ölməməsini günahına görə Allahın ona verdiyi cəza olduğunu söyləyir, zira heyratamiz və gözəl insan Con Koffinin edamına mane ola bilməmişdi.

P.Baxmetyevin anabioz üzrə təcrübələri də ədiblərin yaradıcılığını zənginləşdirən yeni mövzulardan idi. Vladimir Mayakovski hələ 1913-cü ildə “Şöhrət arxasınca” adlı kino-filmə yazdığı ssenariyə görə, bir gənc anabiozun sınaqdan keçirildiyi ilk insan olmaqla, şöhrət qazanmaq eşqinə düşür, heyvanlar üzərində anabiozu öyrənən professoru tapança ilə hədələyərək, təcrübəni onun üzərində aparmağa məcbur edir.

Sovet fantastı Aleksandr Belyayev elmi-bədii təxəyyülü ilə “Nə həyatdır, nə ölüm” hekayəsində (1926) [4] Baxmetyevin anabiozunun gələcəyini, insan üzərində gerçəkləşdirilə biləcəyi günləri canlandırır. O günlərə ki, elm indinin özündə də hələ yetişməmişdir. Əsərin süje-

tinə görə daş kömür sənayeçisi iqtisadi böhran dövründə fəhlə həyəcanlarının qarşısını almaq layihəsi ilə ona müraciət edən bir nəfər bacarıqlı “projektor”un layihəsini gerçəkləşdirməyə razı olur. “Projekt” isə işsiz fəhlələri anabioza uğradıb, yəni dondurub böhran qurtarandan sonra donunu açıb oyatmaqdan ibarət idi. Xeyli təbliğat və təşviqatdan, ən əsası bütün bu müddətdə ailələrinə maddi kompensasiya verəcəklərini vəd etdikdən sonra bəzi fəhlələri buna razı salmağa müvəffəq olurlar. Qrenlandiya sahillərində həmin məqsədlə tikdirilən “Konservatorium”da insanlar konservləşdirilib, anabioza daldırılırlar. Lakin daha şüurlu və dözümlü fəhlələri “dondurulmuş insan əti” anlandırıqları anabioz hiddətləndirir, inqilab başlayır. “Projekt”in rəhbərləri qorxularından “Konservatorium”u partlatmaq əmri verirlər. Burada saxlanılan insanlardan yalnız üçü salamat qala bilir və 73 ildən sonra həmin inqilabın tarixini tədqiq edən tarixçilər tərəfindən tapılıb cana gətirilir. Arvadını və ikiyaşlı oğlunu aclıqdan qurtarmaq üçün anabioza razılıq vermiş keçmiş şaxtyor Benyamin Consona isə elə gəlir ki, yalnız dünən yuxuya getmişdir, sevincək evinə-ailəsinə qayıdır, amma sevinci uzun sürmür: 25 yaşlı ata və 75 yaşlı qoca oğlu bir-birilə heç cür dil tapa bilmir, yola getmirlər; o, özünü çox bədbəxt hiss edir, çünki ətrafda hər şey dəyişmişdir, onu anlayan bir həmdəmi, dostu, hətta müasiri belə qalmamışdır, ölümün yan keçdiyi təktük qocalarla da sözü tutmur, çünki bütün bu müddətdə onlar yaşayıb dəyişmişlər. Axırda evdəkilərlə vidalaşib anabiozdan qalxan digər iki nəfərin – məşhur astronom və şairin yanına gəlir. Məlum olur ki, onlar üçün də ağır keçir. Hər üçü qərara gəlirlər ki, yenidən anabioza daldırılmalarını xahiş etsinlər. İçərilərində ən optimist görünən qoca astronom onların qismətinə yazılmış qeyri-adi həyatın mənasını belə ifadə edir: “Əgər tale bizi indidən qoparıbsa, onda gəlin əbədiyyət üçün yaşayaq! Anabioza, bu yuxusuz yuxuya dalaq ki, yüz ildən bir oyanıb, Yerdə və göydə baş verənləri müşahidə edək... Min ildən sonra biz ən uzaq zamanların sirlərinə nüfuz edəcəyik. Və meymunun insana bənzədiyindən indikilərə daha az bənzəyən adamlar görəcəyik... Bəlkə... planetimizin gələcək sakinləri bizi aşağı varlıqlar dərəcəsinə endirəcək,

bizimlə qohumluqlarından utanacaq, hətta bunu inkar edəcəklər. Qoy olsun. Biz inciyən deyilik. Bunun əvəzində isə biz onlar üçün ayrılmış həyat müddətini yaşayan insanların heç xəyallarına belə gətirə bilmədikləri şeyləri görəcəyik”. [4] “Bunun naminə”, yəni gələcək əsrlərə səyahət etmək naminə isə, qoca alimin fikrincə, yaşamağa dəyər. Heç şübhəsiz, yazıçının hekayədə yaratdığı qoca alim obrazı elmin “bir əsr sonrakı nailiyyətlərini görmək arzusu” ilə alışıb-yanan Baxmetyevin prototipidir.

Braun-Sekara gəlinə, bu görkəmli alim dünyanı uzun və gümrah ömür sürməyin nəzəriyyədə yox, praktikada mümkünlüyünə inandırma bilmişdi. Əfsuslar olsun ki, bu praktika uğursuzluğa uğradı, insanları məyus etdi, özünü isə həcv və lətifə qəhrəmanına çevirdi. Belə bir lətifəsəyaq “Cavanlaşmağa cərə” adlı hekayəyə Nəriman Nərimanovun hələ 1906-cı ildə yazdığı felyetonlarından birində də rast gəlirik [1]. Qoca markiz Braun-Sekarın cavan olmaq üsulunu tapdığını öyrənib, professoru müraciət edir və onun verdiyi dərmanların təsiri ilə uşaq kimi danışmağa başlayır. Uşaq hərəkətləri, əlbəttə, gülüşə səbəb olur... Bu hekayədə N.Nərimanovun tənqid və gülüş hədəfi əslində Broun Sekar deyil, savad və tərəqqiyə həsrət qalan, aclıqdan, xəstəliklərdən əzab çəkən xalqına kömək etməyi aqlının ucundan belə keçməyən varlı qocalardır.

Braun-Sekarın, həmçinin onun bir növ davamçısı olan Rusiya əsilli fransız cərrahı Sergey Voronovun (Avropada Serj Voronoff kimi tanınırdı) eksperimentlərinə münasibətin əksini biz təkcə lətifələrdə deyil, bədii ədəbiyyatın başqa janrlarında da görürük. Artur Konan Doylun 20-ci illərin əvvəlində *Strand Magazine* jurnalında dərc etdirdiyi “Sürünən adamın sərgüzəşti” (*The Adventure of the Creeping Man*) hekayəsini xatırlayaq. Hekayədə məşhur xəfiyyə Şerlok Holms ondan araşdırılması xahiş edilən daha bir qaranlıq mətləbin, məhz yaşı ötmüş fizioloq alim, professor Presperinin sirrinin üstünü açmaqla bilir... Professor həmkarının gənc qızına aşiq olmuş və onunla evlənmək istəyir, lakin ahlı yaşı bu şiddətli arzusunu həyata keçirməsinə maneə olub, onu pərişan edir. Çox keçmir onun davranışında qəribəliklər peyda olmağa başlayır: onu gecələr dəhlizdə sürünən, üçüncü

mərtəbəyə dırmaşan, ağacın budaqlarında tullanan görürlər, ara-sıra özünü açıq şəkildə bürüzə verən aqressiv hərəkətləri ilə yaxınlarını qorxudur. Təhqiqat bunların səbəbini açır. Məlum olur ki, çex mənşəli bir alim insanlara qüvvət verən möcüzəvi bir zərdab kəşf etmişdir, lakin kəşfinin sirri ilə bölüşmək istəmədiyindən həmkarları ona boykot elan etmişlər. Nəyin bahasına olursa olsun, cavanlaşmaq istəyən professor Presperi həmin alimlə gizlicə əlaqəyə girib, ondan tərkibində meymun hormonları olan preparatı alıb qəbul edirmiş. Sınaqdan çıxmamış dərman insanı cavanlaşdırırdısa da, eyni zamanda tədricən quduzlaşdırıb heyvana döndərirdi. “Özünü ana-Təbiətdən yüksəkdə qoymağı sıyanın aşağıya yuvarlanması çətin deyil. Bütün mövcudat üçün irəlicədən müəyyən edilmiş düz yoldan saparsa bəşər övladının ən kamil nümayəndəsi belə heyvan səviyyəsinə alçalma bilər”, – deyər professoru qınayan Holms eyni zamanda “zəhər” yayanların kökünün kəsilməyəcəyini hiss edir və bunda bəşəriyyət üçün dəhşətli təhlükə görür. O deyir: “Siz bir düşünün, Vatson: Tamahkar, şəhvət düşkünü, ədəbaz – bunların hər biri öz gərəksiz ömrünü uzatmaq istəyəcək. ... O zaman görün yazıq dünyamız necə bir üfunətli çirkab quyusuna çevriləcəkdir!” [7]

Görkəmli rus yazıçısı, ixtisasca həkim olan M.A.Bulqakovun “İt ürəyi” povesti (1925) “Sürünən adamın sərgüzəşti” ilə məzmun və ideyaca səsləşir. Povestin əsas personajlarından olan fizioloq professor Preobrajenskini həmin Braun-Sekarin və insan orqanlarının köçürülməsi üzrə cərrahiyyə əməliyyatları ilə məşhur olan S.A.Voronoffun prototipi hesab edirlər. Əsərdə professor Preobrajenski assistenti gənc həkim Bormentalla birlikdə əməliyyat edib “Şarik” adlı küçə itinə pivəxanada dalaşarkən öldürülmüş oğru-residivist, əyyaş və xuliqan Klim Çuqunkinin hipovizini və toxumluq vəzlərini köçürür. Nəticə gözlənilməz alınır – köpək tədricən insana çevrilir və özünü Poliqraf Roliqrafoviç Şarik

adlandırıb və özündə donorunun bütün mənfi keyfiyyətlərini, pis vərdişlərini bürüzə verməyə başlayır... Fizioloqları valeh edəcək böyük elmi uğur qazanmasına baxmayaraq, professor əməlindən pəşmandır. “Mənim kəşfim, şeytanlar onu yesinlər, ... düz bir qara qəpik dəyərindədir” [6, s.46] deyər etiraf edir ki, eksperiment nəzəri, elmi cəhətdən böyük maraq kəsb etsə də, praktiki yekunu dəhşətlidir, çünki islaholunmaz bir əclafa yeni həyat bəxş etmişdir. Nəhayət, professor tamamilə həyasızlaşmış pasiyentdən qurtulmaq üçün yenidən əməliyyat edib onu əvvəlki köpək halına qaytarır. Qeyd etmək lazımdır ki, “İt ürəyi” povesti siyasi satira idi və ilk oxunuşda artıq bunu anlamışdılar: əsərdə M.A.Bulqakovun tibb sahəsindən götürdüyü mövzu, maraqlı fantastik süjet vasitəsilə dövrünün sovet gerçəkliyinin iç üzünü, sosial eksperimentlərinin naqis tərəflərini açırdı. Təsədüfi deyil ki, “İt ürəyi” povesti yazıçının ölümündən belə çox sonralar çap edilmişdir. Doğrudur, əsər indinin özündə də birmənalı qarşılanmır. Povestin bəzi məqamlarında hətta faşist ideologiyasının təzahürlərini görənlər var. Onların fikrincə, burada, canıdan canı, sərxoşdan sərxoş törəyər, genetikası naqis insanları təşhix etmək, təbiətini yaxşılaşdırmaq mümkün deyil, – kimi mahiyyətə irqi fikirlər irəli sürülür.

Həyatı uzatmaq, cavanlaşmaq məsələsinə gəlincə isə əslində Bulqakov öz Preobrajenskisi ilə transhumanistlərin ən təkəbbürlü iddialarını qabaqlamışdır. Belə ki, transhumanistlər insan həyatını uzatmağın məhz belə bir variantının tərəfdarlarıdır və insanın öz bioloji ölümündən sonra da mövcudluğunu davam etdirə bilməsi üçün informasiya axını kimi onun ağılının, şüurunun kompüterə yüklənməsinin, yaxud başqa insan orqanizminə köçürülməsinin mümkünlüyünə inanırlar. Hələ ki, hesablama texnikasının nailiyyətləri sayəsində yaxın onilliklərdə qismən, ya tamamilə fərdi beyin tam surətinin modelinin hazırlanacağı günləri gözləyirlər.

Nəticə / Conclusion

Nəzərdən keçirdiyim bədii ədəbiyyat nümunələrində qerontologiya ideyalarına fərqli bucaqlardan və müxtəlif: pozitiv, skeptik, neqativ yanaşmalara rast gəlirik. Bununla belə, bütün

müəlliflərə ümumi bir cəhət – qocalıq, uzunömürlülük, ölməzlik problemlərinin mənəvi-əxlaqi mahiyyətini ön plana keçirmə, fəlsəfi mənalandırma xasdır. Onlar tibbin, ümumiyyətlə,

elmin qüdrəti ilə həyatın yüz illərlə uzadılmasına dəyərmə, məqsəd nədir, bu, Allahın və ya təbiətin işinə qarışmaq demək deyilmi, nəticələr bəşəriyyəti hansı fəlakətlər və təhlükələrlə üz-

üzə qoya bilər kimi sualları qabardır, yeni, gerontoloji müstəvidə həyatın mənası haqqında düşünməyə dəvət edir.

Ədəbiyyat / References

1. N.Nərimanov. Həftə fəryadı. // «Həyat» qəzeti, 2, 9 və 16 iyun 1906-cı il, № 119, 124,130.
2. Pirsultanlı S.P. Azərbaycan türklərinin xalq əfsanələri. Bakı: Azərnəşr, 2009.
3. Бахметьев П. Рецепт дожить до XXI века. (биологический очерк). // “Естествознание и География”, 1901, № 8.
4. Беляев Александр. Ни жизнь, ни смерть. // http://www.lib.ru/RUFANT/BELAEW/not_life.txt_with-big-pictures.html
5. Бернард Шоу. Назад к Мафусаилу. // royallib.com/book/shou_bernard/nazad_k_mafusailu.html
6. Булгаков Михаил. Собачье сердце // http://www.2queens.ru/Uploads/Yelizaveta/sob_serd_bulg.pdf
7. Конан Дойл Артур. Человек на четвереньках // http://lib.ru/AKONANDOJL/sh_chel.txt
8. Чапек Карел. R.U.R. Средство Макропулоса. Война с саламандрами. Перевод с чешского. Москва: Изд.-во «Мир», 1966.

Отражение геронтологических идей в литературно-философской мысли

Арзу Гаджиева

Доктор философских наук

Институт философии и социологии НАНА. Азербайджан.

E-mail: arzuhaciyeva@mail.ru

Резюме. Множество примеров в истории культуры, демонстрирующих взаимосвязь художественной литературы и науки. Среди них занимают свое место образцы мировой художественной классики, созданные в 20-х годах прошлого столетия под влиянием геронтологии, оформившейся в самостоятельное научное направление в конце XIX - начале XX в. В них геронтологические идеи, пробуждающие надежду и уверенность в победе над старостью и веру в возможность продления жизни с помощью науки до сотен лет, отражаются в прототипах их создателей (С.Е.Браун-Секар, И.И.Мечников, П.Бахметьев), различных символических образах и интересных фантастических сюжетах. Рассматривая эти произведения, анализируя поднятые в них важные социальные, философские, духовно-моральные и психологические проблемы, автор приходит к выводу, что они заключают в себе прежде всего поиск ответа на тот же извечный вопрос: «в чем же смысл жизни», только в новом мыслительном, т.е. геронтологическом ключе.

Ключевые слова: геронтология, художественная литература, литературно-философская мысль, оптимизм, старость, бессмертие, смысл жизни